

Oceny i omówienia

Albin KOPRUKOWNIAK, Władysław KUCHARSKI [red.]: *Polacy w świecie. Polonia jako zjawisko społeczno-polityczne*. UMCS Lublin 1986, T. I - III, tabl., 308+276+234 ss.

W powojennej polskiej literaturze, zarówno naukowej, jak i popularnonaukowej brakuje prac, które obejmowałyby całokształt zagadnień dotyczących dziejów polskiego wychodźstwa na świecie. Stale przy tym wzrasta szerokie zainteresowanie społeczne problematyką polonijną, co czyni wciąż aktualną potrzebę całościowego jej opracowania. Próbę wyjścia naprzeciw takiemu zapotrzebowaniu stanowi omawiana tutaj pozycja, wydana przy pomocy finansowej Polonijnego Centrum Kulturalno-Oświatowego UMCS i Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”. Prace w niej zamieszczone są rezultatem badań podejmowanych na przestrzeni wielu lat przez pracowników tego Uniwersytetu.

Praca ta została pomyślana, jak zaznacza A. Koprukowniak w przedmowie, głównie jako skrypt dla potrzeb dydaktycznych. Powinna służyć przybliżeniu zagadnień polonijnych studentom różnych kierunków, a także tym wszystkim, którzy pragną poszerzyć swoją wiedzę o zagadnienia blisko związane z historią naszego narodu i państwa.

Ze względu na przeznaczenie książki autorzy uznali za konieczne przeprowadzenie daleko idącej selekcji posiadanego materiału i dążyli do uwypuklenia jedynie wybranych, uważanych przez nich za najważniejsze, problemów i zjawisk. Choć skoncentrowano się głównie na powojennych dziejach skupisk polonijnych w świecie, to jednak słusznie autorzy poszczególnych rozdziałów starali się nawiązywać do historii polskich zbiorowisk i jednostek poza granicami kraju w wiekach poprzednich. Wykazali dzięki temu, że w losach polskiego wychodźstwa, mimo zmiennych na przestrzeni lat uwarunkowań, można dostrzec ważne oznaki ciągłości.

W pierwszej części tomu I znalazły się szkice ogólne, wstępne. Pierwszy z nich, autorstwa W. Kucharskiego i Z. Tomkowskiego, dotyczy podstawowych pojęć i definicji, m.in. takich jak migracja, imigracja, emigracja, reemigracja, emigrant, Polonia. W opracowaniu o takim charakterze tego typu rozważań nie można było pominąć. Ich lekturą powinna ułatwić czytelnikom nie zajmującym się profesjonalnie problematyką polonijną, bądź studentom stykającym się z nią po raz pierwszy, przyswojenie dalszych części książki.

Rozdział II, napisany przez A. Koprukowniaka, poświęcony został rozmieszczeniu Polonii w świecie. Omówienie szczegółowych danych statystycznych poprzedzone jest ogólną charakterystyką ruchów migracyjnych i opisem tendencji ich przemian w przeszłości. Szereg tabel zamieszczonych w tekście, obrazujących rozmieszczenie Polaków na różnych kontynentach, głównie w okresie powojennym, czyni to zagadnienie bardziej przejrzystym i przystępnym.

Dopełnieniem zawartości tomu I jest obszerny rozdział pióra M. Wieliczko pt. *Z dziejów Polaków żyjących w sąsiedztwie ojczyzny*. Obejmuje on historię osad-

nictwa i wychodźstwa polskiego w krajach ościennych w szerokim zakresie chronologicznym: od szlacheckiej Rzeczypospolitej poprzez długotrwały okres niewoli porobiorowej i walk o wyzwolenie, dzieje Polski wolnej okresu międzywojennego aż do czasów II wojny światowej i Polski Ludowej.

Tom II poświęcono w całości dziejom Polaków i Polonii w krajach Europy Zachodniej i w krajach skandynawskich. Otwiera go rozdział autorstwa W. Śladkowskiego, obejmujący historię i współczesność emigracji polskiej we Francji. Tak więc poświęcono tutaj miejsce zarówno na krótki rys dziejów pierwszych wychodźców polskich we Francji, jak i na wszechstronną analizę sytuacji współczesnych skupisk polonijnych w tym kraju.

Dzieje wychodźstwa polskiego w Niemczech zawierają dwa rozdziały: H. Chałupczaka *Polacy w Niemczech do wybuchu II wojny światowej* oraz G. Janusza *Polonia w Niemczech po II wojnie światowej*, w których autorzy poruszają m.in. problemy związane z rozwojem struktury organizacyjnej ruchu polskiego i polonijnego oraz kształtowaniem się różnorodnych form aktywności środowisk polskich i polonijnych.

Omówieniem skomplikowanej problematyki powojennej Polonii w Wielkiej Brytanii zajął się T. Radzik, bez szerszego uwzględnienia w części wstępnej — jak sądzę, uznanych za mniej ważne — dziejów niewielkich liczebnie jej skupisk na tym terenie w latach 1918 - 1939 oraz wcześniejszych.

Rozdział następny, W. Kucharskiego, dotyczy wychodźstwa polskiego w Austrii w XIX i XX w. Autor omawia liczebność i rozmieszczenie polskiej grupy etnicznej, a w dalszej części charakteryzuje działalność ważniejszych stowarzyszeń polonijnych w Austrii, zwracając uwagę na ich genezę.

Emigracji polskiej do Szwajcarii, nigdy w dziejach masowej, ale posiadającej swój specyficzny charakter, również poświęcono nieco miejsca. Jak stwierdza autor J. Lewandowski, historia Polaków w tym kraju to nie dzieje społeczności polonijnej, lecz raczej poszczególnych wybitnych jednostek.

W kolejnym rozdziale M. Kucha zajmuje się omówieniem losów Polonii w krajach skandynawskich: Danii, Szwecji, Norwegii i Finlandii. Dotychczas jedynie dzieje Polonii duńskiej doczekały się w Polsce kilku szczegółowych opracowań. Natomiast w dalszym ciągu brak ich w odniesieniu do pozostałych krajów skandynawskich, na co zwraca uwagę autor.

Tom II zamyka krótki rozdział M. Zmigrodzkiego *Polonia w krajach Beneluksu*.

Nie ujęto w części dotyczącej wychodźstwa polskiego do krajów Europy Zachodniej dziejów Polaków na Półwyspie Iberyjskim, co jest jednak w pełni uzasadnione ze względu na znikomą ich liczbę (ok. 600 osób w Hiszpanii i Portugalii ogółem) oraz brak jakiegokolwiek działalności organizacyjnej.

Dziwi natomiast nieuwzględnienie tak specyficznego obszaru, jakim były dla emigracji polskiej Włochy. Obecnie grupa polonijna w tym kraju nie przekracza 3000 osób. Pomimo znacznego rozproszenia powstawały i nadal powstają na tym terenie organizacje polonijne. Bardziej jednak na uwagę zasługuje fakt, iż podobnie jak uwzględniona przez autorów Szwajcaria, również i Włochy, niejednokrotnie w większym stopniu, były w minionych wiekach terenem, gdzie spotykali się i działali aktywnie polscy artyści, uczeni, rzesze studentów, księża oraz żołnierze. Szkoda, że nie znalazło się choć parę stron na omówienie ich dziejów.

Tom III w pierwszej części poświęcony został historii i terażniejszości Polonii na pozostałych kontynentach (bez Afryki i Azji). M. M. Jelenkowski opracował w dwóch rozdziałach dzieje Polonii w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej oraz w Kanadzie. Uwzględniając początki polskiego osadnictwa w tych krajach,

zajął się przede wszystkim omówieniem rozwoju jej życia organizacyjnego. Natomiast J. Sęk, podnosząc podobne zagadnienia, podjął się charakterystyki wychodźstwa polskiego w Ameryce Łacińskiej, a w odrębnym rozdziale w Australii i Nowej Zelandii.

W części drugiej ostatniego tomu znalazły się rozdziały natury ogólniejszej. Pierwszy z nich autorstwa M. M. Jelenkowskiego odnosi się do prasy polonijnej. Omówiono tutaj przedsięwzięcia wydawnicze w takich krajach pozaeuropejskich, jak Stany Zjednoczone, Kanada, Brazylia, Argentyna oraz Australia. Również z terenu Europy Zachodniej wybrano kraje, w których tego typu działalność Polonii jest najbardziej widoczna, a więc Niemcy, Francję i Wielką Brytanię.

Rozdział ostatni, którego autorem jest Z. Tomkowski, poświęcony został łączności Polonii z krajem ojczystym. Autor omówił tutaj tradycje kształtowania się tej więzi oraz czynniki ją stymulujące. W odrębnym podrozdziale uwzględnił założenia i cele polityki władz polskich wobec Polonii, a także sposoby jej realizacji.

We wszystkich trzech tomach zamieszczono po każdym z rozdziałów najważniejsze pozycje bibliograficzne. Dzięki temu każdy zainteresowany lekturą może zdobyć wstępne rozeznanie w literaturze dotyczącej danego tematu i sięgnąć po wskazane pozycje, by poszerzyć jego znajomość.

Wydanie tego rodzaju książki znajduje uzasadnienie w fakcie, iż dzieje Polaków w Europie i na innych kontynentach składają się zarówno na wkład Polski w różne dziedziny życia kraju osiedlenia, jak i są odbiciem losów naszego narodu, częścią historii, którą trzeba włączyć w całość polskich dziejów. Należy tylko żałować, że nie każdemu, kto interesuje się problematyką polonijną, uda się sięgnąć po to wydawnictwo ze względu na jego niski nakład.

Katarzyna Paradowska

TADEUSZ PANECKI: *Polonia zachodnioeuropejska w planach Rządu RP na emigracji (1940-1944) — Akcja Kontynentalna*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986, 314 ss.

Historycy zajmujący się dziejami polskiego ruchu oporu w latach II wojny światowej niejednokrotnie już kierowali swoją uwagę ku kwestii udziału wychodźców polskich, zamieszkałych w krajach Europy Zachodniej w walce przeciwko hitlerowskiej okupacji. Mimo to, szereg istotnych dla tej kwestii zagadnień pozostaje dotychczas bądź to szerzej nieznanymi, bądź też nie w pełni rozwiązanych. Na niewątpliwą uwagę zasługuje przeto książka Tadeusza Paneckiego, w której autor podjął się przedstawienia sprawy tzw. Akcji Kontynentalnej oraz planów Rządu RP włączenia do tej akcji Polonii zachodnioeuropejskiej. Wspomniana książka ukazała się nakładem Państwowego Wydawnictwa Naukowego w ilości, jak na pracę naukową niespodziewanie znacznej, bo aż 8 tys. egzemplarzy. Szybkie wyczerpanie nakładu świadczy najdobitniej o zainteresowaniu czytelników podniesionymi przez autora problemami.

Po kapitulacji Francji latem 1940 r., gdy sytuacja militarna Wielkiej Brytanii była wręcz dramatyczna, premier Winston Churchill rzucił hasło podpalenia Europy. W przełożeniu na język wojskowy oznaczało to konieczność podjęcia przez Brytyjczyków prób inspirowania, organizowania oraz wspomagania ruchu oporu na terenach okupowanej Europy. Władze brytyjskie, zdecydowane prowadzić z III Rzeszą wojnę na wyniszczenie, spodziewały się, iż „wojna nieregularna”, „wojna niedżentelmeńska” czy też „czwarta broń” — jak rozmaicie określano dywersyjną i sa-